

СЪЗДАВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА КАТЕДРАТА ПО ПЕДИАТРИЯ КЪМ МУ-СОФИЯ

Димитър Калайков

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE DEPARTMENT OF PEDIATRICS AT MU-SOFIA

Dimitar Kalaykov

Резюме: Представено е историческото развитие и огромният принос на Катедрата по педиатрия към Медицински университет София и на нейният първи ръководител - проф. С. Ватев за развитието на педиатрията и детското здравеопазване в България. Очертани са основните научни направления в изследователската и клиничната дейност на многобройните сътрудници на Катедрата.

Abstract: The paper presents the historical development and the huge contribution of the Department of Pediatrics at the Medical University of Sofia and its first leader - Prof. S. Vatev for the development of pediatrics and children's healthcare in Bulgaria. The main scientific fields in the research and clinical activities of the numerous collaborators of the Department are outlined.

Детското здравеопазване в България за последните сто години е допринесло съществено за подобряване на детското здраве. Най-значителен е прогреса по отношение намалението на детската смъртност – от 120-140 ‰ през 20 и 30-те години на миналия век, до 5.5 ‰ през 2019г., т.е. почти 30 пъти. Това намаление е основният фактор за увеличената средна продължителност на живота. Другият огромен прогрес е свързан с ликвидацията на повечето детски заразни заболявания, което е свързано преди всичко с масовото ваксиниране на детското население. България е една от първите страни в света въвели масовата ваксинация срещу туберкулозата, което доведе до рязко съкращаване на заболяемостта и практически нулевата смъртност от това тежко заболяване.

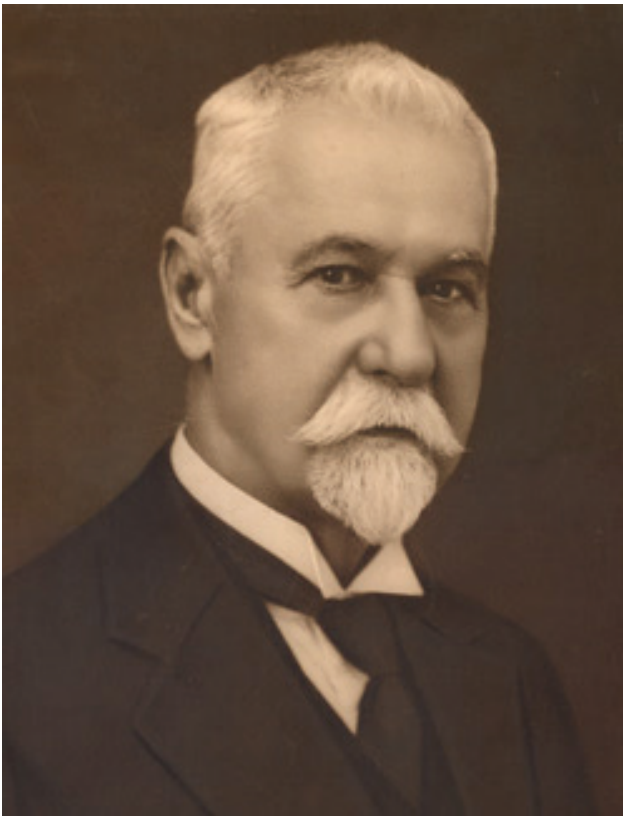
Големи постижения има и по отношение на някои сериозни заболявания, за които няма ваксина. На първо място е практическата ликвидация на ревматизма още през 70-те г. на миналия век. До 50-те години на миналия век в България хиляди деца са боледували от ревматизъм и са страдали не само от самото заболяване, но и от тежките последствия, до които довежда. Това се постигна с мащабна програма, за реализирането на която основна заслуга има големият български педиатър проф. Ст. Коларов. Друго основно заболяване в детската възраст, което е било основна причина за детска смъртност до 70-те години на миналия век е пневмонията. Благодарение на усилията на педиатрична общност, на създаването на интензивните сектори и отделения през 70-те години и въвеждането на ваксинация срещу хемофилус инфлуенце и пневмоковата ваксинация преди 10 години, смъртността е ограничена до минимум, под 10% от общата детска смъртност или само около 30-35 случая през последните години. Друг пример за достиженията на детското здравеопазване е много добрият контрол за две от най-сериозните и чести заболявания в детската възраст, а именно бронхиалната астма и захарният диабет. Това доведе до съществено повишаване качеството на живот на децата с тези хронични заболявания. За всички постижения на детското здравеопазване в България изключителна роля има патриарха на българската педиатрия – проф. Ст. Ватев.

Той е забележителна личност с изключителни заслуги към педиатрията и детското здравеопазване в България. В резултат на неговата упорита дейност през

1905 г. е открито първото детско отделение в България в Александровска болница в София, на което той е първи завеждащ лекар. Проф. Ватев е избран след конкурс за първи ръководител на основаната през 1920 г. Катедра по педиатрия към новосформираният в България медицински факултет към Софийския университет. Той има изключителна заслуга за построяването на първата специализирана сграда за детска клиника (1926 г.) в Александровска болница, която се използва и досега. Проф. Ватев полага големи усилия да привлече за сътрудници в катедрата, като асистенти изтъкнати педиатри и да формира високопрофесионален, деен и отдаден на подготовката на кадри и лечението на децата колектив. Изцяло негова е инициативата за откриване на първата в страната здравно-съвещателна станция за деца (първообраз на днешната детска консултация), което става на 28 май 1924 г. в София. Той е пръв лекар и консултант на станцията на доброволни начала. Станцията е оборудвана и издържана от Българския червен кръст, на чието централно ръководство проф. Ватев е член 32 години. Той е и пръв председател на създадения през 1925 г. Съюз за закрила на децата в България. Проф. Ватев ръководи Катедрата по педиатрия до пенсионирането си през 1936 г., след което е наследен от своя ученик проф. Н. Дабовски, ръководил катедрата до 1945 г. Тук трябва да споменем и проф. Л. Рачев, ръководил катедрата в продължение на 25 години до 1970 г.

Сред първите асистенти, постъпили на работа в катедрата, са: д-р К. Евстатиев, д-р Ф. Кисъв, д-р И. Андреев, по-късно основател на Катедрата по педиатрия в Пловдив през 1946 г. В края на 20-те и началото на 30-те години в катедрата постъпват: д-р П. Белокопитов (директор на сформирания през 1948 г. Институт по хигиена, диететика и възпитание на детето), д-р Др. Бобев-старши, д-р Г. Гизов. Не след дълго към колектива на катедрата се присъединяват: д-р Б. Братанов, д-р Л. Рачев, д-р Ив. Киров, д-р Л. Бакалова, д-р В. Бъчварова, д-р Б. Немски, д-р Д. Маринов, д-р Ст. Димитров (по-късно през 1963 г. основател на Катедрата по педиатрия в МУ – Варна).

Всички тези първопроходци имат огромна заслуга за утвърждаването и достиженията на българската педиатрия и детско здравеопазване не само с дейността си като педиатри, но и с огромната си заслуга за подготовката на първите поколения педиатри в България.

Снимка 1. Портрет
на проф. Стефан Ватев (1866 – 1946)

Снимка 2. Първи състав
на Катедра по педиатрия

След образуване на Медицинска академия 1972 г. Катедрата по педиатрия обединява кадровия потенциал на Катедрата по детски болести към ВМИ – София, катедрата по детски болести към бившия ИСУЛ и Научния институт по педиатрия (НИП) към МЗ. Тя се превръща в мощна научно-преподавателска, диагностично-лечебна и методична институция. В нея през 80-те години на двадесети век работят около 150 души научно-преподавателски кадри, от които 30 хабилитирани лица, в. т. ч. десет професори и ст. н. сътрудник I ст.

В средата на 70-те години се оформят самостоятелни отделения по всички основни направления на педиатрията, обединени в 4 клиники. По-късно – през 80-те години се сформират самостоятелни клиники по всички профилни направления в педиатрията. Тук

е мястото да споменем основателите на първите самостоятелни профилирани клиники, а именно:

- Пулмология – проф. Виолета Антова
- Гастроентерология – проф. Георги Панчев;
- Нефрология – доц. Галина Бояджиева;
- Ендокринология – доц. Жельо Желев и проф. Здравко Станчев;
- Диабет – проф. Мария Дамянова
- Неврология - доц. Иван Керековски;
- Ревмокардиология - проф. Стефан Коларов;
- Кардиология - проф. Иван Митев и проф. Параскева Нинова;
- Ревматология – ст.н.с. I ст. Цветана Попова-Кипрова и проф. Илия Бойкинов;
- Онкохематология – проф. Шимон Ниньо и проф. Драган Бобев-младши;
- Неонатология – проф. Н. Коева-Славкова, доц. В. Киселкова, проф. Е. Силяновска;
- Клинична генетика – проф. Емил Симеонов.

В рамките на катедрата през 1986 г. започна да функционира и първият в България детски хемодиализен център, основател на който е доц. Адриана Анадолийска. През периода 1972-1991г. в състава на НИП, респективно в катедрата функционира Отдел „Здраво дете“, по –късно „Профилактична педиатрия“ с три секции - по хранене, хигиена и психология, с ръководител ст.н.с. I степен д-р Величко Гатев. Проблемите разработвани от този отдел намират широко място в програмите за обучение на студенти и специализанти.

От 1954 г. съществува Секция „Научно-организационно методична“ /НОМС/ с първи ръководител ст.н.с. II ст. Рада Семерджиева. По тази дейност няколко пъти през 80-те години Научният институт по педиатрия заема първо място в цялата академия. Трябва да отбележим и изтъкнатите ръководители на клинична лаборатория – ст.н.с. II ст. В. Каракашов и на вирусологична лаборатория – проф. В. Арнаудова.

Преподавателите от Катедрата по педиатрия са допринесли немалко за подготовката на над 46 000 лекари, от които повече от 8 000 чуждестранни граждани. Практически всички лекари, придобили специалност по педиатрия в България (над 3 000 души), са преминали обучение в базата на катедрата.

Огромна е дейността на преподавателите от катедрата в създаването на българската педиатрична книжнина. Нейните членове и преди всичко хабилитираните преподаватели участват най-активно и са основни автори в написването на всички български учебници и учебни помагала по педиатрия за студенти и специализанти. Написани са повече от 10 учебника, сред които учебниците за студенти под редакцията на професорите Рачев, Андреев, Братанов, Ниньо и под редакцията на проф. Бобев и доц. Генев (претърпял три издания, използван 20 години). Учебникът „Клинична педиатрия“ под ред. на проф. Братанов също е претърпяла три издания през 70-те и 80-те години.

Освен големия брой учебни издания и монографии сътрудниците на катедрата са написали няколко хиляди статии, вкл. в реномирани чуждестранни списания, участвали са в издаването на научни сборници, методични указания и др. Те са сред основните автори и на излизащото вече 60 години специализирано Списание по педиатрия и на излизащото повече от 20 години

списание Практическа педиатрия. В катедрата са подготвени над 140 дисертационни труда, от които около 20 за научна степен Доктор на медицинските науки, вкл. дисертационни трудове са подготвяли и чуждестранни граждани.

Следва да отбележим, че едно от двете открития в областта на медицината в България (VI сърдечен тон) е направено от проф. Ив. Митев, дългогодишен преподавател в катедрата.

Макар и основна цел на катедрата да е обучението на студенти и специализанти, то винаги е протичало и протича в неразривна връзка с диагностично-лечебната дейност. В катедрата винаги са се лекували най-тежките и сложни случаи на детски заболявания от цялата страна. Около 10% от пациентите са деца, преведени за лечение от други университетски клиники.

Огромна е ролята на преподавателите от катедрата за осъществяване на консултантската и методичната дейност в цялата страна, през 80-те г. са осъществявани над 100 методични задачи годишно, всички хабилитирани лица са консултанти на две трети от областите в България. Оказвана е също така съществена помощ на МЗ и другите управленски органи за създаване на нормативната база на детското здравеопазване. Националният консултант по педиатрия винаги е бил от сътрудниците на катедрата.

Научно-практически достижения

През първите десетилетия от съществуването на Катедрата по-съществени достижения имат: А. Фиков в областта на храненето и диетологията, Ст. Ватев в антропометричните проучвания; проф. Др. Бобев-старши - в областта на неонатологията и вродените заболявания; А. Панов и Ст. Димитров - в областта на кръвните и ендокринни заболявания; Г. Гизов и Б. Немски - в областта на нефрологията. Още през 20-те години Хр. Павлович открива белтъчната реакция на ликвора при туберкулозен менингит.

Пулмология – За първи път в България са въведени съвременни методи за функционално изследване на дишането; определяне на кръвни газове с апарата на Аструп.; изследване на дихателната функция с бронходилататорен и бронхопровокационен тест.; определяне нивото на комплемента, алфа 1 – антитрипсина, анти-вирусен титър и протеинов спектър на бронхиалния секрет.; бронхологични изследвания – фибробронхоскопия под местна анестезия с комплексно изследване на бронхоалвеоларен лаваж; бронхография, цитологично изследване на храчка; потен тест за изследване на секреторни имуноглобулини; Капнография, бодиплетизмография; Инхалаторно лечение, кинезитерапия и рехабилитация при хронични белодробни заболявания; Диспансер за наблюдение на децата с хронично-белодробни заболявания и преди всичко бронхиална астма; Център за деца болни от муковисцидоза с участие на интердисциплинарен екип.

Нефрология – Използват се широко: ултразвуково изследване, доплерова ехография, всички видове контрастни изследвания и функционални тестове за определяне функцията на бъбрека, бъбречна биопсия, уродинамика. През 1986г. е създаден единственият детски хемодиализен център, който прилага методите на диализа от най-ранна детска възраст, диспансер за ХБН, в които се подготвят деца за диализно лечение и диспансер за бъбречна трансплантация, където децата се подготвят пред-трансплантационно и се наблюдават пост-трансплантационно.

Гастроентерология - Въведени са горната и долна

ендоскопия с диагностична и терапевтична цел, чернодробна биопсия, 24-часова рН импедансметрия за диагностика на ГЕРБ, създаден е Център за пред и следтрансплантационни грижи за деца с чернодробна цироза, референтен център за лечение на редки заболявания – болест на Крон, болест на Уилсон, синдром на късо тънко черво в детска възраст.

Ендокринология – Разработва се съвременната функционална диагностика на ендокринните жлези, както и проблемите на изоставането в растежа и нарушенията в пубертетното развитие, нарушенията в калциво-фосфорната обмяна, заболяванията на щитовидната жлеза, автоимунните полиендокринопатии, синдроми-хормонално и имунологично изследване, затлъстяване, тумори на ендокринните жлези. Клиниката е единственият център за лечение на деца с хипофизарен нанизъм, Търнер синдром, а напоследък и остеогенезис имперфекта. Клиниката е оторизирана за лечение на ранен пубертет с LHRH агонисти с постигнати много добри резултати.

Диабет - За първи път в страната са приложени интензифицирани схеми за лечение на детския диабет. Въведени са широко имунологичните изследвания при диабета. Създаден е първият комплексен център за обучение на родителите на децата болни от диабет. Функционира един от най-добре организираният диспансери за деца с хронични заболявания, даващ възможност за съществено повишаване качеството на живот на болните от диабет.

Неврология - Пионери утвърждаването и рутинното въвеждане в диагностиката на ЕЕГ и ЕМГ изследванията при деца с неврологични заболявания. Широко се използват и най-съвременни схеми за терапия на деца с епилепсия. Внедрено е интервенционно лечение на пациенти със спинална мускулна атрофия. В катедрата са апробирани и приложени много от модерните рехабилитационни, кинезитерапевтични методи при деца с ДЦП и други хронични инвалидизиращи заболявания.

Клинична генетика - най-младото звено в Катедрата провежда диагностиката и лечението на редица наследствени заболявания и метаболитни нарушения. Осигурява се лечение с добър резултат при: фенилкетонурия, лизозомни болести, органични ацидурии, дефекти в урейния цикъл и окисляването на мастните киселини. Въведено е и лечение с растежен хормон при синдромите на Turner и Prader-Willi. Клиниката участва в редица международни проекти, регистрация на вродените аномалии и изпитване на нови лекарствени препарати.

Кардиология – през 1986г. въвежда за първи път в България пренаталната ехокардиография, възможност за реална профилактика на вродени кардиопатии; проучването и съвременното третиране на проблема с детската хипертония, откриването на шестия сърдечен тон от проф. И. Митев.

Ревматология - Най-съвременните имунологични тестове за диагноза и мониториране на системните автоимунни заболявания, имунологични проучвания при ЮХА. Сътрудници на катедрата и особено проф. Ст. Коларов имат огромен принос за ликвидирането на детския ревматизъм; въведени са най-новите методи за лечение на ЮХА чрез биологични агенти. Участват в три международни проекта с насоченост върху качеството на живот на децата със системни заболявания.

Един от най-значимите фактори за формиране на здравето е начина на живот. Особено важно е че тази група фактори са сред най-управляемите. Широкото

разпространение на здравословното отглеждане на малките деца, съобразено с всички достижения на съвременната наука относно рационалното хранене, правилният хигиенен режим на отглеждане, масовото приложение на имунизациите, използването на антибиотиците и други съвременни медикаменти доведе до голямо снижение на детската смъртност и ликвидация на много от заразните заболявания, истински бич за живота и детското здраве в миналото. Достатъчно е да кажем, че само преди един век почти половината деца са умирали преди петгодишна възраст докато сега в най-развитите страни този показател е около 0.2%, в България през 2019 г. е 0.6%. За съжаление начинът на живот на децата, особено в училищна възраст става все по-нездравословен. Малката физическа активност (18-25% от момчетата и 30-48% от момичетата на 7-19 г. са с недостатъчна физическа активност), нерационалното хранене (особено неблагоприятна е прекомерната употреба на сол в храната и лошата зъбна хигиена - на 12 г. възраст 80% от децата са засегнати от кариес и имат средно 7 поразени зъба), нерационалният режим на труд и почивка, злоупотребата с телевизия (даже децата на 1г. гледат телевизия средно 95 мин. на ден при препоръчвани 15-20 мин.), интернет и всякакви електронни устройства са неблагоприятни фактори за детското здраве. Към това трябва да прибавим все по-големите изисквания в училище и увеличаващото се във връзка с това нервно-психическо напрежение. Всичко това води до широко разпространение в детската възраст на затлъстяването -5-6%, на наднорменото тегло - 20-5%, на хипертонията - 6-8%, на неврозите - 6-13%. Широкото разпространение на тютюнопушенето - от 31 до 47%, злоупотребата с алкохол и наркотици, ранните полови контакти силно влошават детското здраве. От друга страна, се ограничава контакта с положителните фактори на околната среда - слънце, чист въздух и вода, твърде малко деца се занимават активно със спорт и туризъм (редовно се занимават със спорт не повече от 5% от децата). Тъй като за стимулирането за здравословен начин на живот при децата от важно значение е промотивната работа на лекарите и преди всичко на ОПЛ следва тя да бъде специално поощрявана от ръководните органи в здравеопазването и разбира се да се насърчава от всички държавни и обществени институции при работата с деца.

Човечеството в началото на XXI век има достатъчно възможности да намали негативното влияние на редица фактори върху детското здраве, а от друга страна да стимулира използването на факторите, повлияващи го положително. Дали това ще се случи в дадено общество зависи преди всичко от политическата воля на управляващите да дадат реален приоритет на детското здраве и детското здравеопазване и в частност приоритет на промотивните и профилактични дейности, които са най-ефективни. Инвестицията в детското здраве и детското развитие е най-ползотворната и благородна инвестиция.

Литература:

1. Здравеопазване, издание на НСИ
2. Калайков, Д. Катедра педиатрия към МУ-София, юбилеен сборник за 100-годишнината на МУ-София, 2017 г.
3. Калайков, Д. 100 години Катедра педиатрия към МУ-София, доклад пред V Конференция „Профилактика, диагностика и терапия в детско-юношеската възраст“ Несебър, 2020 г.
4. Калайков, Д. Детското здравеопазване в България: състояние, проблеми, перспективи. Практическа педиатрия, 2019 г., бр. 1-2
5. Константинова, М. Тенденции в разпространението на

- поднормено, наднормено тегло и затлъстяване сред детското население в България през последните 40 години. Автореферат за присъждане на научна степен „Доктор на медицинските науки“ София, 2015 г.
6. Недкова, В Кърменето в българската популация – актуални проблеми. Доклад пред Национална конференция ранно детско развитие София, 2011г.
7. Попова-Кипрова, Цв. Научно-изследователски институт по педиатрия 1951-1972, София, 2006 г.
8. Попиванова, Цв. и кол. Някои здравно-хигиенни и психосоциални проблеми на двигателната активност в училищна възраст. Научна тема НЦООЗ.
9. Рахнева, Р. Артериална хипертония в детска възраст. Първична артериална хипертония. Практическа педиатрия, 2006, бр. 5
10. Танчев, П. Сколиозата в детско-юношеската възраст. Практическа педиатрия, 2007, бр. 3
11. Цонев, М. Развитие на детското здравеопазване в България, София, 1979 г.

Автор: доц. д-р Димитър Калайков, зам. директор на Университетска специализирана болница за активно лечение по детски болести проф. Ив. Митев
За контакти: тел 0897397538; dimitar51@mail.b